

MAJČINI DUKATI

Sejida ČEHAJIĆ

Prošao sam u mislima kroz godine, vratio se unazad, u djetinjstvo, u rano proljeće, kad još ništa u mom životu nije bilo izvjesno osim mašte i napora da sviknem na one nesigurne, neodređene, nekazane šutnje u kojima se gubila sva moja mladalačka neutažena žudnja za spoznajom svijeta, počesto prebrođena smirenim majčinim glasom ili pogledom koji je uvijek duboko uranjao u moje lice, milo, bez žurbe, značajno. Prošao sam sve vrijeme i značajne događaje života hitro, promakao pored njih, sve neravni obišao pomalo ravnodušno, ne osjećajući potrebu da ih dotaknem sjećanjem kao da su nešto u tom vremenu proživljeno uzalud, idem tamo ka vedrini u mislima utišanim korakom, sa strepnjom u dubini srca i u duši, možda zato što majke više nema, što sam sam, što je štošta ostalo nedorečeno, ponajviše oni kratki časovi izliva ljubavi kojih tada nisam bio svjestan, a danas mi oni bolno nedostaju.

Negdje u meni tuga traje, tješi se suzom neproplakanom, do maločas umirena, možda premorena, slabost obuzima me u dubini prsa, pokreće se i gubi u tijelu nedosljedna u pokušaju da me sveg obuzme, tu je, negdje oko srca, sabrana u poravno izdušen uzdah, u pogled kao oslonac svemu, kad se neprestano očekuje riječ kao izraz olakšanja nakon čega se odbije razgovor o bilo čemu. Došao sam do prostora koji sam uvijek zamišljao kao predio sna, uvjeren da je tu ono moje

ugodno osjećanje pobjede nad životom, gdje sam bez misli koje se neočekivano jave, bez vidljivog grča na licu, pomalo iznenađen tišinom koja se odjednom rasprsnula u meni, drži me sjećanje u mjestu, mirujem i šutim, živa je u meni samo majčina snaga, dugo skrivana u želji da nama, četverici sinova, bude štit i potporac, razbor i svjetlo u nevidjelu, nekako, ma čime, da nam nadomjesti sve buduće mračne životne bogaze. Valjda je zbog toga u njenim očima uvijek bilo pomalo straha od kojeg se branila iskorakom naprijed na put u nepoznato, nesvjesno uprtim pogledom u daljinu ili onom sitnom, neočekivanom kretnjom rukom kad bi otirala čelo dlanom, žurno, sigurno, pomirena s dešavanjem unaprijed, a ipak...

Jednom je majčino lice izgledalo sasvim drugačije... još su ostaci noći bili vidljivi... zora se kao tračak nade pomaljala... lomi se negdje tamo iza vrhova brda zvuk najedralog dana... prolazim s majkom putem, pored gumna, ispod podzide od koje se pogledom ne može daleko, a moralo bi se, život je sam po sebi potijesan... sve je u onom času priklopljenih kapaka na očima, klonulo, umorno, čeka... koračamo mimo živice brzo, nosi me misao o putu u nepoznato... majka nekud ide... ne znam kud... nešto je u njedrima sakrila, guta je nečega golema, čega li? Pitam se i skakućem uz nju pobjedonosnim korakom, važno, u napetosti očekivanja nečeg neobičnog, dok me isturene

grane šiblja pored puta udaraju po licu, po očima, po ruci kojom pokušavam da se odbranim uzalud, žile su mi pune krvi i ona bjesomučno u meni tuče, radujem se silasku u čaršiju i nečemu, čemu li, što će se dogoditi i zbog čega me ipak pomalo hvata strah pa se uz majku pribijam čvršće... Koračamo putem na neki poseban, naročiti način, kao da prelazimo neku nevidljivu granicu ili neko određeno doba u kom uočavam tihu, prigušenu majčinu strepnju koja se umeće u šutnju i čeka da se mimoide s nekim novim, drugačijim osjećanjem. Pred nama se bijeli uzak, strmen put omeđen gustim šibljem i nedokučenim daljinama koje me opojno privlače i u kojima prepoznajem, nekim svojim, djetinjim zamišljajem, neprekinuta, bezgranična trajanja koja, opet, pokušavam odrediti smislom, nevično, usplahireno, pomalo stiješnjen iznutra, osjećam kako mi noge klecaju, nešto je u meni što nije moje, hrabrim se nerečenim riječima, bujam i rušim se u misao nadajući se nečemu što će me, makar prividno, jasnim izrazom okuražiti.

I nekako odjednom, učas, izbijemo na čistinu Begovih čaira, gdje majka uspori, utiša korak, a i ja.

Stajali smo koji čas nepomično, kao pritajeni, ne usuđujući se progovoriti, slušam majčino prigušeno disanje koje se nekako spaja s tišinom i krajolikom, neka radost odjednom zaiskri iz majčinih očiju, i sve na njoj, i lice i tijelo, ukorači u tu radost nijemo, moćno, kao da će trajati neprekidno.

Ravno ispred nas, zelene se čairi i velika njiva Kolačuša tek razorana namamila ptice i sunčeve zrake pa se po njoj lome sjenovitim odrazom, svečano, raspuklo se jutro svjetlom i zvukom, duša boli od ljepote. Gore, povrh čaira, bijeli se gusto brezište i odmah uz njega, neustrašivo se uzdižu stoljetni hrastovi koji na trenutak ustave pogled i povedu misao izvan običnosti, u pobjede i osvajanje nekog tamo prkosnog svijeta, makar u mislima. Onda je majka polahko ispustila moju ruku, nekako se neosjetno odvojila od mene, otkoračila korak-dva naprijed i stala, pomalo skrušeno, pomalo odvažno, okrenula je lice suncu kao da upravo hrli njemu u susret, prilazila mu prižmirnutim očima ne žureći, ne povlačeći se pred njegovim blještavilom, stišavala je neko meni nepoznato

osjećanje radosti koje joj se odjednom vidjelo po rumeni u licu. Stajala je tako poduže, čini mi se, sve dok se u njoj nije površila neka svrha tog stajanja, sasvim umirena, možda ljepotom krajolika koja se nudila očima izdaleka, možda samim čekanjem u kom se gubila neka njena sitna, skrivena neodlučnost, možda na golo izvedenom mišlju kojom se upravo poučavala iznutra ili to bi neki čas buđenja, ko zna? A onda je podigla ruku prema čelu, ovlaš ga dodirnula, zadigla nekoliko pramičaka kose i sišla rukom niz potiljak polahko, pomalo zamišljeno, otkrivajući dram nedoumice u mislima i ono beskrajno vrijeme odluke koje opkoli i pomalo zasjeni pogled.

- Kad kupim, ako Bog da, Begove čaire i njivu Kolačušu, biće nam, djeco, poravno i poširoko živjeti! - rekla je tihim, jasnim riječima, meni ili čitavom krajoliku, nisam siguran. Učinilo mi se da joj glas cepti od kratke a snažne pobune, kao da je u nekoj zavjeri sama sa sobom, i dok je još jedan dugi čas čekala u mjestu zagledana netremice u daljinu, odala se pomalo drhtavim, pomalo nemirnim, osmijehom u uglovima usana, blizu da zaplače. A onda je oborila pogled na moje lice, kao da traži tragove svojih, upravo izgovorenih riječi, gledala me netremice, kao da je niko od tog pogleda ne može odvratiti. - Hajdemo, sine... valja nam do noći sve završiti! - rekla je, malo pošutjela i dodala: -...Ako dobro prodam dukate, sve će ovo, već sutra, biti vaše...! - ipak joj je u glasu bio tračak sumnje i nemir koji je negdje strpljivo čekao i baš u taj čas je zaskočio postajući ono određeno, napeto stanje kad se pogled izdvoji iz svega, težak i uzbunjen, natopljen suzom, vrluda po putu.

Sad je majka zakoračila nešto brže, premda jednako odmjerenim korakom, nekako tarući put pod sobom, pomalo tvrdog izraza lica koji obično izražava netom naišlu mučaljivu misao, čak i osmijeh u uglovima usana tad odaje zamor. Bilo je nešto u njenom hodu uporno, podnošljivo, sviklo, neočekivano sam otkrio da u tom koračanju upravo pronalazi ono neko pravo mjesto na putu gdje će stati nogom ne ostavljajući mogućnost da promijeni pravac kretanja, išla je pravo, kao da je koraci nikada neće umoriti. Eto, već smo stigli, prolazimo nezatno razbuđenim ulicama, čuje se poneki glas tih, pa nečiji nemiran, doziva uporno

s puta, sve je nekako prigušeno, utišano, obilježeno svježinom jutra, gledam oko sebe s onim zanimanjem kojim se prvi put dotakne predio ispred sebe, sad vidim da je to nešto što draži damare na pobunu, rado bih krenuo niz strmu ulicu postrance odakle dopiru živi vedri glasovi koje ja u svojoj mašti uljepšavam, ali me majčina ruka čvrsto drži, kao da se boji da će me izgubiti.

Prošli smo i jedan djelić uskog puta popločan sitnim, bijelim kamenom oblutkom, obišli isturen zid nečije velike kuće, pa kroz živicom ograđen puteljak naglo izbili na potijesnu zaravan iza koje se, orubljena ogradom sitnog, živičastog raslinja, bijeljela nevelika kuća s poširokim dvorištem i bašćom koja se postrance nazirala iza gustih stabala voćaka i šljivik mlad, tek okalemljen, vidio se s druge strane kuće. I majka je tu, pred kapijom, stala, udahnula duboko, u leđima se ispravila, pomalo me grubo privukla sebi bliže i, ne gledajući u mene, rekla je tiho, jedva sam razaznao riječi: - Kad uđemo, ništa ne pitaj, samo gledaj i šuti! - Rekla je to i istog časa otvorila vratnice koje škripom najaviše naš dolazak. I upravo taj pokret rukom, dok je otvarala kapiju, učini mi se kao neka tajna sprega između majke i onoga što će uslijediti, neka posebna snaga i sigurnost odjednom je izbila na vidjelo, i sve one stišane oluje u njoj, sad bijahu onaj trenutni, nemjereni, neukročeni ali stvarni izraz u njenim dubokim, crnim očima. Do tad mislima otežan pogled sad je sebi našao oduška, upire naprijed smjelo, spokojno, ovlaš natkriljen trepavicama, čini mi se, prati sunčanu zraku na putu u odmetništvo, lomi se negdje u sjenci ovlaš namaknutog osmijeha i ne odaje tajnu progovora duše.

Kod ulaznih vrata, malo postrance, sjedio je za baštenskim stolom čovjek u poodmaklim godinama, okrenut licem prema putu i nama, gledao je nekud mimo nas, dalje, u širinu neba, nekim u misli potisnutim pogledom, kao da sam sebi razgaljuje neku nevidnu tugu, strpljivo, nijemo, svladuje one sitne, neželjene nemire koji hrle da izađu na vidjelo, makar kroz odjek misli, nekako razgoličeno, nerazumno. A onda je vratio pogled na nas, gleda u majčino lice, pa u moje, s nečim se u sebi miri, malaksalo, bezvoljno, s onom teškom nepokretnosti u tijelu.

- Tražiš nekoga, ženo? - reče glasom koji ne izražava osjećanja, hladno, oprezno.

- Tražim... - majka koji čas pošuti. - ...Imam nisku dukata...tražim dobrog kupca! Rekli su mi da dođem tebi...!

- Ko ti je rekao? - neodređeno, suzdržano će čovjek.

- Ljudi! Kažu, pošten si, nećeš prevariti! - smjelo, nekim izmijenjenim glasom odvrati majka i važno pogleda čovjeka u oči.

- A-aha...- nešto je u čovjekovom glasu smekšalo. - A, čiji su...dukati?

- Moj miraz! - odvrati majka šapatom, a ipak čvrsto, uznosito, s onim moćnim uzbuđenjem u glasu od kojeg sve tijelo odjednom oživi, prođe ga drhat, u nekoj nadmoćnosti i preobilju, zorno, izdaje je pogled prožet trudom i neznatnom pometnjom.

- A-aha...- ponovi čovjek. - Miraz, veliš... Pa, dobro... daj da vidim! - reče to i nekako umah sakrije pogled iza onog maloprijašnjeg odsutnog izraza koji ne odaje ništa.

Majka se istog časa zakrene malo ustranu, čučne i iz njedara izvadi u bošćicu zamotane dukate koji, kad je bošćicu razmotala, bljesnu na suncu snažno, živo, vrelo, čuo se mehak odzvon dok ih je namještala na dlanu pažljivo, nekim pokretom što je ličio na milovanje, na igru, na djetinju želju sabranu u tišini nadanja, sve do tad željeno, slast snova o mnogočemu nejasnom, godine i dani, žito i sunce, sve je u času potrto, ništavno, jasna je samo blaga strepnja u njenim očima zbog koje se osjećam pomalo krivim i bez mogućnosti da se ikada odužim.

- Evo, vidi... pa reci, koliko nudiš! Ali onako kao da dušu na njima vagaš! - reče majka potihom, kao da se unaprijed plaši njegovog odgovora, ili je to bio neki njen čas slabosti koji se, inače, dešava iznenada, tek, neukročena riječ zazvuči nesigurno, izmetnuta u neki spoljašnji uzrok, potraje u zraku.

Ali kad je čovjek pogledao dukate, učas oživljenim pogledom, brzo, prebrzo, odjednom pokrenut nečim što mi se učinilo kao izoštren oprez, vidio sam pred sobom čovjeka koji upravo odustaje od nečega bez riječi, osvrtao se oko sebe, gledao pažljivo svukud, kao da je zbunjen i uplašen, zausti nešto kazati i odmah se predomisli pa

odsjedne u šutnji malo poduže, kao da je upravo šutnja ono što mu je trenutno najpreče.

- Ženo... - konačno izusti. - Ja ti za ove šorvane mogu platiti deset hiljada! A to je - malo! Nego, otiđi u Donju mahal, kod Ljulje konjušara, on onedavno kupuje zlato i dobro plaća! Reci da sam te ja poslao i ne daj ispod dvadeset hiljada!

- Zar... zar toliko... vrijede?! - majka će zbunjeno, s nevjericom u glasu.

- Vrijede! - odgovori čovjek i po prvi put se na njegovom licu pojavi nešto nalik na osmijeh. - I, pazi dobro, ne pokazuj ih nikome osim njemu! A i to nasamo! Teška su vremena, ljudi svakakvi, sve je na prodaju: I glava i duša!

Osjetio sam da se u majci nešto zbiva, neko olakšanje koje se upravo tiče ovog razgovora, a koji ja tad nisam razumio, trajala je neka vječna spona između čovjeka i majke, neko povjerenje je upravo osvojeno, pomislim, i da nema potrebe u to se miješati, riječ je čitavo jedno vrijeme i prostranstvo, ona konačnost koja putuje uporedo s mislima, a život teče dalje, ne može se usporiti ni ubrzati, osim što je izvjesno nepovratan.

Gledala je u čovjekovo lice ravno, iz zasjena trepavica, kao da izranja iz neke novonaišle misli, živo i pažljivo zagledana, pamti taj čas po svaku cijenu i ne zna šta da kaže. Bila je to ona šutnja koja zbližava ljude i u kojoj se, i da hoće, ne može govoriti.

- Hajde sad... - požuri je čovjek. Htio je još nešto kazati, onako umah, ne dišući, ali je samo odmahnuo rukom kao da nešto odbija od sebe, pomalo ošamućen nekim konačnim razlogom u sebi zbog kojeg se svega odriče.

Polahko, kao bez snage da ubrza korak, išla je majka niz put i ja za njom, nekako kao da joj je svejedno, pomalo nesabrano je gledala ravno ispred sebe u tiho, od sunca blještavo jutro, sve je na njoj odavalo naglu smjenu osjećanja kojima je ugušila sumnju, a ostao je izraz vanredne dobiti od koje se duša osnaži jednom za sva vremena. Išli smo šuteći, u nekom ugodnom moranju, misli nas pridržavale, išli smo putem kao prolazom u duge časove nadanja, ostavljajući trag u očima, išli smo osluškujući jedno drugome korake, bez žurbe, prekraćujući vrijeme šutnjom u kojoj smo skoro po navici. Napokon, majka reče tiho, značajno:

- Vidiš, sine... ovaj čovjek je... čovjek! Mogao me je prevariti a nije! Malo je takvih danas! Malo, premalo! - rekla je to i zatvorila se u šutnju s nekom neobičnom pažnjom, očekivao sam, ne znam zašto, mnogo više riječi od nje, neku radost zaboravljenu a opipljivu, neku riječ na vrijeme nezauzdanu, bilo šta, samo ne šutnju.

A ja sam u mislima išao preko Begovih čaira, usput brao iscvjetali maslačak, gazio razoranu Kolačušu i naviše, do pod brezište, peo se lagahnim korakom, ozaren, okrećem se glasanju ptica u tišini i prostranstvu, grozd je u meni opojne slasti, branim se tek tajanstvenim osmijehom koji ni po koju cijenu ne želim ukloniti s lica.

Danas, četrdesetak godina kasnije, prolazim putem pored naših čaira i iznosim na vidjelo svoju skrivenu stranu, čini mi se, vidim i opipavam kako se život polahko sužava, vrijeme je slično ondašnjem, poratno, mnogome bi dobro došla Kolačuša i čairi. Ljudi se susreću bez riječi i isto tako razilaze do nekog boljeg vremena za koje se nadaju da nije daleko, čuvam se neopreznih riječi i dana gorčih od čemera, po nekoj zamisli koju mi nalaže savjest, ugodno smješten u vjerovanje kako je život sam po sebi snošljiv, ipak, opasno je pridodati mu značaj puta bez izlaza, sve je jednom već viđeno, premda nejasno. I baš danas, kad se sjećam majke na način kao da sam u molitvi, u tišini i sigurnosti oluka tijela, onim tihim protokom misli, odjednom se na putu preda mnom pojavi žena s djetetom u naručju.

Zbunjen i nepripremljen, zurio sam koji čas u nju, u njeno ukočeno, skoro zgrčeno lice, pomalo odbojno, bezobzirno, kao da je guram od sebe, a ipak ganut izrazom tuge u njenim očima. Gledala je zbunjeno u mene, kao da očima pokušava objasniti svoju nesreću, krila je pogled nemoćno iza obilja muke koja joj se jasno vidjela na licu.

- Imam četvero djece... - počeo tiho, prenemoglim glasom. - ...a brašna nimalo! Ako bi kupio ovaj prsten, makar u pola cijene, mogla bih kupiti vreću žita! - reče i ispruži ruku prema meni. Na otvorenom dlanu bljesnu zlato i alem, negdje se u dubini kamena polomila traka sunca pokazujući svijetle udolice i rubove opasane mrežasto iskovanim zlatom. Vidim u blještavilu i

modre ženine zjenice, tu su negdje u blizini i djetinje, rekao bi, suza se otela, sad će proplakati.

Dah mi je odjednom zagušen kao da sam u tijesnoj, zagušljivoj prostoriji, negdje u prikrajku lebdi majčin lik i vidim ga jasno, sve je nalik na ono jutro kad je majka prodala dukate, samo sam ja onaj koji u ovom času dušu na drame vaga.

- Ženo... - počnem i skoro se zagušim od navrlog plača... - Prsten vrijedi više od vreće žita... a osim toga, ja mu nisam kupac! Nego, pođi sa mnom, do moje kuće, daću ti vreću žita da preturiš koji dan s djecom! A poslije, kako Bog dadne... - istisnem s mukom iz sebe, osjećajući da sam sav drugačiji, i glas da mi je razapet plačem, drhtav, nesiguran. Bio je to onaj tren u kom se odjednom, učas, izgubi vlast nad sobom, kad se oči obore naniže i gledaju u neki svoj bezizlaz, a riječ zapne među šipila zuba pa se jedva izmuca, o, kako bi lijepo bilo zaplesti se u neko veselo pričanje bez kraja koje dušu vodi do vedrine, jest' jah, kad bi se moglo do časa u kojem se okruni smisao...

Prolazim putem polahko, žena iza mojih leđa s djetetom u naručju korača sporo, nesigurno, otežano, znak je neki u tim koracima koji me se tiču i ja ga prepoznajem, čini mi se, da ispružim ruku, dodirnuo bih majčino lice koje je tu negdje, u blizini. Nisam gledao u čistinu neba, ni u vrhove brda, ni u šta nisam gledao. Skrivao sam se iza napregnutog sluha, osluškivao dotad neopažene šumove dana na izmaku, odjednom nepodnošljivo osjetljiv, čuo sam neki čudesno mio zvuk nalik na utišan majčin dah. Pokušavam otkriti izvorište zvuka, gledam oko sebe, vjetar noćnik polahko silazi niz čaire i njiše krošnje drveća, sjenke su već oborene, provlačim se i nestajem u želji odgoneta, sve je moje izvan mene pomjereno iz ležišta misli, okapavam kao vrijeme i vidim u daljini odsjev sunca na zalasku, prosuli se majčini dukati, kruni se blještavilo po krajoliku i svukud. Tiha tuga negdje u meni romori, prisiljava me na šutnju od koje se branim nesvjesno i uzalud, suza me vrela prokazala.

m

